

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

DOOI IN HET ZUIDEN

De zeer grote belangstelling voor de forum-avond, die het Humanistisch Verbond in Heerlen heeft belegd, kwam niet helemaal als een verrassing. Hoewel de organisatoren niet op zoveel bezoekers gerekend hadden en daardoor een deel moest blijven staan, waren er toch al de laatste tijd vele tekenen die er op wezen, dat in het katholieke Zuiden de tijd voorbij is, waarbij men aan het moderne humanisme schouderophalend of smalend voorbij ging. Dat is ook al gebleken uit een aantal zeer geslaagde gespreksbijeenkomsten in Geleen, waar op uitnodiging van het Humanistisch Centrum Mens en Wereld enkele malen buitenkerkelijke over levensvragen met elkaar hebben gesproken. Maar de bijeenkomst in Heerlen droeg toch een ander karakter, omdat daar enkele voorgangers van verschillend godsdienstige richting hun mening over het humanisme konden geven, nadat een humanist een korte inleiding over het wezen van zijn levensovertuiging had gehouden. Het waren vertegenwoordigers van de katholieke, hervormde en gereformeerde kerken, een doopsgezind predikant en voor het Humanistisch Verbond het voormalige lid van het hoofdbestuur Dr. Prins. Als we de krantenverslagen hierover lezen, is het een gesprek geweest van voorname allure, waarbij in het bijzonder de katholieke in de persoon van dr. Heggen, docent aan het Groot-Seminarie van Roermond een aantal behartenswaardige dingen heeft gezegd, ook tegen zijn geloofsgenoten. Hij bepleitte o.a. een politiek van open ramen, van frisse lucht en een zich openstellen voor hetgeen het humanisme te vertellen heeft, en een gedachtenwisseling daarover.

Die gedachtenwisseling is al jaren aan de gang met de Hervormde Kerk, zowel in allerlei gemeentes als op hoger niveau. Ze is eigenlijk al min of meer begonnen direct na de oorlog in de kringen van het Nederlands Gesprek Centrum, maar speelt zich nu op een veel ruimer terrein af. Daaruit blijkt, dat het moderne humanisme als een gelijkwaardige gesprekspartner erkend wordt en dat men gaat inzien, dat van een gezamenlijke verantwoordelijkheid op sommige gebieden sprake is.

Wat dat betreft, is het opmerkelijk, dat we hier in Nederland toch wel verder zijn dan elders, al is naar jaren gemeten het georganiseerde humanisme in dit land jonger dan b.v. in Engeland en de Verenigde Staten. Het is voor buitenlandse humanisten dan ook altijd weer een bijzondere ervaring dit te ontdekken en men heeft wel eens gevraagd, hoe dit valt te verklaren. Daarbij verwijst men graag naar de tolerante geest van de Nederlanders, waarvan men in het buitenland altijd hoog opgeeft. Maar voor ons ligt de verklaring meer in de onafgebroken activiteit en energie, die de humanistische organen sedert hun oprichting hebben laten zien. We geloven niet zo erg aan die tolerante geest, we hebben meer vertrouwen in het feit, dat ook anderen leren inzien dat het ons ernst is met het verwezenlijken van wat als opgave werd gesteld: n.l. het humanisme te maken tot een levensovertuiging van de niet-godsdienstige mens. Dat men dit ook hier en daar in een bij uitstek katholiek deel van ons land gaat inzien, is daarvan mede het gevolg.

Vakantie 1962

De buitenwerkcommissie van het Humanistisch Verbond organiseert de volgende kampen. Voor nadere inlichtingen: Centraal Bureau, Oudegracht 152, Utrecht.

Kinderkamp 10—12 jaar Elspeet 14—21 juli f 39,50

Tentenkamp 13—15 jaar Texel 31 juli—10 aug. f 50,—.

id. id. id. 18—28 aug. f 50,—.

Zeilkamp volw. en kinderen Langweer 4—18 aug. f 65,— per week.

ZWART EN WIT

Toen ik, zondag 18 februari sprak, naar aanleiding van het boekje *Modern ongodsdienstig humanisme*, over de groeiende verdraagzaamheid van vele, ook vooraanstaande katholieken, ten aanzien van het humanisme en het Humanistisch Verbond, signaleerde ik onverdraagzame klan-ken in een artikel uit „De Bazuin” van de hand van pater Stein. Genoemde schrijver meldde mij, dat ik zijn artikel foutief had geïnterpreteerd en dat juist verdraagzaam-heid het motief van zijn schrijven was. In die geest hadden de katholieke lezers het artikel ook opgevat. Omdat ik geen enkele reden heb om de auteur niet op zijn woord te geloven wil ik graag mijn spijt betuigen over het gezegde op 18 februari.

Wie geregeld met jonge mensen omgaat weet dat zij graag radicaal zijn in hun opvattingen en dat zij deze meningen op radicale manier uiten. Een stroming, een kunstenaar, een denker, een dichter is groot, machtig, mees-terlijk of er deugt niets van, is niets waard. Een genuanceerd oordeel geven, een afwegen van elementen, een aarzelande conclusie of een weifelende uitspraak past niet bij de jongeren. Het oordeel wordt snel gevormd en wordt, positief of negatief, radicaal ge-geven. Ik geloof dat de oorzaak hiervan ligt in het feit, dat de innerlijke onzekerheid de steun nodig heeft van een extreme uitspraak. Ouder worden gaat dan ook meestal gepaard met een voorzichtiger oordeel en met een genuanceerder afwegen van goede en slechte kanten van het te beoordelen object. Het proces van het ouder worden, als dat ten-minste ook een proces is van rijper worden, leidt naar een grotere mildheid ten aanzien van mensen en zaken in het oordeel. De barre logica van de jeugd maakt plaats voor het inzicht dat die logica op alle gebieden buiten de exacte wetenschappen maar zo'n betrekkelijk waardevol instrument is. De waarlijk wijze mens zal dan ook hoe langer hoe minder willen oordelen, omdat hij de betrouwbaarheid van zijn maatstaven in twijfel gaat trekken.

Hij kan de steun van het radicale standpunt wel missen en hij denkt zich beter in de problemen, de motieven en de werkwijze van degene, wiens werk hij beoordeelt in. Een, althans in mijn ogen, groot en wijs man als de Franse denker Ernest Renau, kwam, aan het eind van zijn leven, tot de slotsom: „La vérité est dans les nuances”, de waar-heid ligt in de nuancerings. Elke behoefte om uitgesproken oordelen te vellen, werd hem vreemd, zijn wereld was niet in wit en zwart te vangen, maar werd een wereld van vergelijkende tinten, soms niet meer in een kleur aan te duiden. Nu moet direct bij dit alles gevoegd worden, dat die eerste fase, van het radicaal oordelen, noodzakelijk is in de ontwikkeling van een individu, want als de jonge mens zou beginnen waar de wijze zou eindigen, zou hij geen wijze zijn maar een onuitstaanbaar te vroegwijs wezen. Bijna

alle grote en belangrijke veranderingen in de wereld, in de samenleving zijn door jonge mensen tot stand gebracht die radicaal ver-oordeelden, radicaal wilden vernieuwen en juist door de oogkleppen, die afsloten van al het goede in het oude, tot activiteit konden komen. Een gezonde samenleving en een gezond politiek leven zal dan ook hierin be-staan dat het élan van de jeugd wordt be-grepen en gekanaliseerd door ouderen, een harmonie tussen vernieuwingsdrang en tra-ditie. Hij die de steun van de traditie nodig heeft om angst en luiheid tot een principe te maken remt alles in de wereld en wordt steeds meer een gevaar. Maar hij die de tra-ditie afwijst en elke dag redelijk en enthousiast alles kan en wil veranderen is als een raket, die de aarde niet meer bereikt. Hij wordt steeds meer een gevaar, want elke rem ontbreekt. Elke jonge, enthousiaste be-weging, of het nu een godsdienst of een po-litieke stroming of een nieuwe kunststijl is moet radicaal zijn, maar als deze beweging ouder wordt en andere stromingen naast zich ziet ontstaan en toch het radicalisme behoudt, dan wordt het onoprecht, uitgehold en verstard.

Ik waag het nu, om uit deze voorbeelden en uit deze eenvoudige, beschouwing, uit te stijgen naar een zaak van grote en algemene betekenis.

Het christelijk geloof is verbreed, heeft ge-streden o.a. tegen het Mohammedanisme, heeft zich intern trachten zuiver te houden door, met alle ten dienste staande middelen, menselijke en onmenselijke, zich te handha-ven tegen aanvallen, heeft innerlijke strijd te zien gegeven — reformatie tegen contra-reformatie, en heeft zichzelf absoluut ge-steld — wie niet voor mij is is tegen mij. Maar deze fase is in het algemeen gespro-ken, voorbij. De kerken zoeken elkaar, de grote godsdiensten zoeken elkaar en het zal niet lang meer duren, ik waag deze voor-spelling — of de R. Katholieke Kerk en waarschijnlijk ook de Gereformeerde, zal meedoen aan de Oecumenische beweging. Dat betekent, dat de nadruk niet zal blijven liggen op de waarheid van de eigen geloofs-overtuiging — al blijft die in principe on-aangetast — maar komt te liggen op het sa-mengaan, op de menselijke verbondenheid. De eerste grote en langdurige fase van het radicale oordelen en van het aanvankelijk enthousiasme is overgegaan op een verinner-lijking en een bezinning, die inzielt dat een wit-zwart wereld de mensen niet langer biedt wat zij nodig hebben en wensen. De zending en de missie komen bij de groeiende eenheid van de wereld voor grote problemen en het inzicht wint veld, dat de bekering op zichzelf niet voldoende is. Wat de politiek betreft ligt deze fase van samengaan nog ver in 't verschiet, maar ook hier zijn teke-nen, die erop wijzen dat het aanvankelijk radicalisme en het profetisme van het com-munisme verstard is en dat, althans in Rus-

morgen duurt nog lang

als een vol geladen schip
lig ik gemeerd in de haven
en wacht.
wanneer komt morgen,
de losdag,
wanneer?
zullen er wel lossers zijn?
ik wacht reeds zolang
op morgen.
of zal ik zelf het geladen goed
daar ginds heendragen,
ik zelf?

Uit „Late Haver”
door Joop Oversteegen.

land, de dwang nog groot is omdat de leidende groepen alleen zo in 't zadel kunnen blijven. Dat kan niet zo lang meer duren. In de westerse wereld is het communisme verstand tot een kleine, venijnige dogmatische groep, die nergens nog enige werkelijke invloed heeft. Deze mensen zijn niet wijzer geworden en zullen daarvan de steeds wrangere vruchten plukken.

De jonge, uiterst bescheiden stroming van het moderne humanisme, die ook internationaal geluid laat horen heeft van het begin af — haar kracht en haar zwakte — de radicale fase verworpen, omdat zij appelleert aan wat de mensen bindt en omdat zij, principieel verdraagzaam is en dus de ander in zijn anders-zijn respecteert. Zij acht het oordelen in wit en zwart niet in overeenstemming met de aard van de meeste problemen. Zij werkt bindend en niet scheidend. Wanneer U het met mij eens is, dat een geest van samenwerking kenmerkend is voor de tijd waarin wij leven, en ondanks vele onredelijke uitwassen, die somber maken, de hoop wettigen dat het reg sal kom, in de verre toekomst, dan zult U het ook met mij eens zijn dat elke beweging op politiek of levensbeschouwelijk terrein, die nu nog radicaal oordeelt en extreem alles veroordeelt wat niet strookt met het eigen standpunt de tekenen van de tijd niet verstaat.

Absolute maatstaven gebruiken maakt alleen, dat vrijwel niemand constructief kan leven, omdat hij voortdurend gekweld wordt door een onnodig zondebesef dat verlamt. Geen mens kan leven naar absolute maatstaven en het doet wel vreemd aan dat deze zwart-wit denkers menen dat de redding van de wereld — dat is nogal wat — gelegen

is in deze absolutistische beweging. Wie recht door zee wil varen zal voortdurend moeten sturen, en kan het roer niet vastzetten. U begrijpt waarschijnlijk wel, dat dit geen pleidooi is voor een zuiver opportunisme, voor een verslapping van morele maatstaven, verre van dien, het is alleen een pleidooi om de wereld en de problemen niet te eenvoudig te zien en vooral om niet te denken dat alles in orde zal komen als men maar absolute maatstaven aanlegt, die niemand blijvend kan hanteren zonder of te leven met loze leuzen of voortdurend ernstig te kort schieten. Het is eenvoudig misleidend, mijns inziens, om aan één ding de redding van de wereld op te hangen. Er is niet een woord, één machtspreuk, één oplossing voor alle kwalen. Er is een niet aflatende toewijding nodig, in tezamen gedragen verantwoordelijkheidsbesef om de wereld iets beter aan de opvolgers over te dragen. Daartoe is allerm minst nodig een inzicht dat de wereld niet wit of zwart is en dat de verdraagzaamheid een voorwaarde is voor een werkelijke samenleving. Het is dan ook een van de angstigste verschijnselen uit onze tijd, dat het opvoeden tot eigen oordeel — en daarop is de democratie immers gebaseerd — plaats heeft moeten maken voor een kinderlijk inpompen van leuzen, die, als men ze op de keper beschouwt, niets zeggend zijn. Een van die gevaarlijke leuzen is, dat er maar één vijand van het mensdom is, materialisme of fascisme of communisme. Als men zo'n leuze maar vaak genoeg herhaalt gaan steeds meer mensen geloven dat het inderdaad zo is en elke vorm van genuanceerd oordelen is dan verdwenen. Ouders die kinderen opvoeden in angst voor de boeman, de politie of Sinterklaas weten niet wat opvoeden is. En dat gebeurt nu onophoudelijk. Eén vijand, één remedie, zwart de vijand, wit de eigen oplossing.

Zo wordt het mensdom in paniek gebracht, waar juist kalm oordelen vereist is. Wij worden als kinderen behandeld en de democratie wordt uitgehold. Er blijft ons alleen over om kritisch te blijven, zelf te oordelen en ons niet te laten meeslepen in een angstpsychose die tot verkeerde beslissingen leidt. Laten volwassenen zich niet laten beetnemen door onvolwassenen. Denkt U eens aan het wijze woord van de democraat Abraham Lincoln: „Het is mogelijk om korte tijd alle mensen te misleiden, het is mogelijk om lange tijd enkelen te misleiden, maar het is niet mogelijk om altijd alle mensen te misleiden.”

En dit vertrouwen op het gezonde oordeel der mensen heb ik rotsvast, omdat ik mijzelf niet wil laten misleiden en omdat ik weet, dat ik een gewone Nederlander ben, temidden van talloze gewone Nederlanders.

H. BONGER

I Men kan uit de witte toetsen van een piano klanken voortbrengen, men kan uit de zwarte toetsen klanken voortbrengen, maar om een goede harmonische klank voort te brengen, heeft men beide soorten toetsen nodig.

Aggrey

De strijd voor de verdraagzaamheid is er een van grote heftigheid geweest, waarbij de grofste, vuilste laster doorstaan moest worden. Voor één der gematigste deelnemers wil ik hier de aandacht vragen — voor de hekeldichter Reinier Telle, een libertijn in hart en nieren, getuigend in zijn werk, dat ons onvolledig is overgeleverd, van een innerlijke beschaving en van een zedelijke moed die zeldzaam waren in die dagen van het twaalfjarig bestand waarin gewetenloze laster en vuige verdachtmaking aan de orde van de dag waren. Reinier Telle werd in 1558 in Zierikzee geboren; van zijn verdere jeugd weten we in 't geheel niets. We weten dat hij gestudeerd heeft en dat hij een grote zwerftocht heeft gemaakt, door Frankrijk, Italië en Duitsland. Later werd hij rector aan de Latijnse school van Zierikzee, doch in 1610 — dus op 51-jarige leeftijd — vertrok hij naar Amsterdam.

In Amsterdam wordt zijn leven overzichtelijker. Uitgebreide geografische studiën verwerkte hij in de editie van een „Nieuw Nederlandsch Kaertboek” (1616). Twee jaren tevoren had hij Plutarchus vertaald.

Zijn onsterfelijkheid zou hij echter eerder te danken moeten hebben aan zijn gedichten, hoe weinig daarvan ons dan ook ter kenniseming voorliggen.

Hij was een libertijn; men moet niet aan ongelovigheid denken. Libertijnen waren vrijzinnigen, beslist anti-dogmatisch, tolerant van aard en optreden. Meestal waren het aanhangers van de Remonstrantie — de verschoepelingen van het drieste calvinisme. Toen Reinier Telle in 1610 in Amsterdam arriveerde, kwam hij midden in de heftigste geloofstwisten terecht. Onmiddellijk koos Telle de kant van de libertijnen en remonstranten en in enkele jaren werd hij een geducht strijder voor de geestelijke vrijheid. Omstreeks 1613 kwam hij gereed met de vertaling van het befaamde boek van de ketter Michel Servet: „Over de dwaling der drie-eenheid”. De voormannen der vrijzinnigheid hielden het manuscript evenwel nog tot 1620 in portefeuille.

Reinier Telle was een pionier der verdraagzaamheid. In 1615 publiceerde hij zijn eerste „Vredesang”, anoniem, doordat hij meende dat zijn denkbeelden der verdraagzaamheid meer ingang zouden vinden indien men niet terstond wist met een stevige tolerant te doen te hebben. In acht coupletten somde hij de gewone godsdienstplichten op, die men gemakkelijk — zonder er innerlijk door be-

roerd te worden — voor het oog van de wereld kan nakomen. Dan vervolgt hij:

„Dit en veel meer, dat ick niet hoef
Op 't lanxst by een te rapen,
Sal een gheveynst en dobbel boef
So wel na konnen apen,
Dat yder hem sal moeten
Voor een goed Christen groeten,
En dencken, neen dit is alleen
De Man, en anders gheen.”

Reinier Telle stelt als voornaamste plicht van elk mens: de innerlijke liefde, de verdraagzaamheid, de werkzame wil tot vergelijk. Niet de verschillen wil hij uitroeien. Integendeel, de waarde van de mens acht hij zijn bijzonderheid. Maar tegen de gèschillen ijvert hij uit alle macht.

Het dogmatisme van de Calvinisten was voor hem een uitvloeisel van de kenmerkende aard van het dogma zelf! In 1616 publiceerde hij zijn prozastuk, getiteld: „Tafereel”, waarin hij allerlei orthodoxe leerstukken, vooral de predestinatie, weergaf, met daarnaast bijbelteksten die een heel eigenaardig licht wierpen op die dogmata.

Geestig waren ook zijn berijmde fabels van hetzelfde jaar, waarmee hij op de manier van het dierenepos de draak stak met het drijven der preciezen.

Doch naar mate de tegenstellingen scherper werden en het streven der calvinistische predikanten naar een nationale synodale uitspraak gevaarlijker perspectief verwierf, werd ook Telle steeds feller. Hij verloochende ietwat zijn devies: „Lijdt en hoopt” en liet een stroom van verbitterde hekelverzen uitgaan. Hij zag — als Erasmus een eeuw eerder — de toekomst donker in. Mocht de Hervorming dan al verbetering hebben gebracht „in 't stuck der leere”, „in 't stuck des levens” was het er niet beter op geworden.

„Men disputeert van waer de mensch
De wil en macht heeft om nae wensch
't Beloofde Hemelrijk te winnen:
En eer men sluyten kan den raet,
Vlieght 't leven heen, dan is 't te laet.
Een wijs man zal in tijds beginnen.”

Hij heeft vermoedelijk de ramp van de Dordtse Synode net niet meer beleefd. Het is wel zeker dat hij voor de fatale beslissing in 1619 stierf — en zoals Boxhorn zegt: werd „begraven met onghedeckten, ende met laurieren ghekroonden, ende een yeder sichtbaren hoofde, op de manier van uytnemende Poëten.”

P. SPIGT.

lezingen voor de radio

zo. 22 april VARA 9.45 uur: J. C. Brandt Corstius: „Op z'n paasbest”.

zo. 29 april VARA 9.45 uur: Mej. J. J. Th. ten Broecke Hoekstra: „Dierenbescherming”.

wo. 2 mei AVRO 16.00 uur: J. P. van Praag: „De kleine dingen”.

zo. 6 mei VARA 9.45 uur: A. L. Constandse: „De troost van de rede”.

zo. 13 mei VARA 9.45 uur: J. P. Mazure: „Persoonlijk voortbestaan”.